

Kaptál piros eszimat? Szabó T. Attila ebben az eredménytelenül árukkodó gyermeknek kijáró csúfolkító kérdésben az egykori városi piros eszímaviselet emlékét látja (EM. 1942:138—9). *Dömötör Sándor* nem találja kielégítőnek ezt a magyarázatot, hanem az ország különböző részeiből összegyűjtött, a hiábavaló árukkodót gúnyoló szólásokra („Miért nem csináltatsz magadnak piros nadrágot?“, „Kaptál a tanító úrtól piros eszimat?“, „Kaphatsz apádtól piros nadrágot esörgösispikával!“) támaszkodva azt tartja, hogy „az árukkodással feltűnni vágyó személyt gúnyolja ez a kérdés azzal, hogy olyan ruhadarab viselhetésének jutalmával biztatja, amely méltó a feltűnési viselkedésnek tulajdonított árukkodó ténykedéshez.“ Szerinte tehát ezekben a szólásokban a hangsúly a *feltűnő* színen van, nem pedig a ruhán vagy a esziman (uo. 1942:261). — Ennek a magyarázatnak a megerősítésére és kiegészítésére én is idézhetek néhány adatot.¹

„Kapsz piros nadrágot, csak árukkodj!“, „Merj árukkodni, kapsz piros bugyogót!“ — gúnyolják az árukkodó gyermeket társai Szencen, Nagyfödemesen, Diószegen (Nyitra—Pozsony m.) és Kismagyarán (Komárom m.). — Gyermekkoromban, mintegy két évtizeddel ezelőtt Rozsnyón (Gömör m.) a következő versikével gúnyoltuk árukkodó társainkat:

*Árukkodó Júdás,
Kell-e piros tojás?*

*Nem kell nekem piros tojás,
Jobb nekem az árukkodás!*

A versike első két sorát rendszerint egyikünk énekelte, mire mi többiek az árukkodót közrefogtuk, és egyszerre többen énekeltük a harmadik és negyedik sort, mindaddig, amíg az árukkodó el nem állt szándékától, vagy célhoz nem ért. Ez a gúnydal azonban nemcsak a felsült árukkodónak, hanem általában minden árukkodónak kijárt. Ezt a gúnydalt, illetőleg ennek változatait tudomásom szerint még a következő helyeken ismerik: Komárom, Gúta (Komárom m.), Diószeg, Érsekújvár, Galánta, Negyed, Szímó (Nyitra—Pozsony k. e. e. m.), Bátorkeszi, Ebed, Köbölkút (Esztergom m.), Pozba (Bars-Hont k. e. e. m.), Kecskemét. Egy jászladányi ismerősömtől tudom, hogy Jászladányon is ismerik e versike első felét, ott azonban nem éneklék, hanem kérdésként kiáltják az árukkodó felé.

Egybevetve most már mindezeket az adatokat, láthatjuk, hogy a hangsúly valamennyiben valóban nem a ruhán, esziman, vagy tojáson van, hanem e jutalmak feltűnő, mégpedig nagyon feltűnő *piros* színén. A piros tehát az árukkodót megbélyegző szín. A Dömötör Sándor cikkében és itt idézett adatok földrajzi elhelyezkedéséből világosan látszik, hogy a piros színnek ezt a funkcióját az egész magyar nyelvterületen ismerik, illetőleg ismerték. — A piros szín e funkciójának magyarázatául elfogadhatjuk a nagyfödemesi népi magyarázatot, amely szerint az árukkodónak verés jár, ettől pedig piros lesz a bőre. Ennek a magyarázatnak látszólag ellentmond a „piros tojás“. Itt azonban figyelembe kell vennünk azt, hogy a tojás ebben a gúnyolódásban valószínűleg csak a rím kedvéért szerepel.

Sulán Béla

Illeérdő. *Gergely Béla* e helynév magyarázata során kimutatta, hogy ez a kolozsmegyei Bodonkút történeti helynevei között 1754-ben előforduló *Élő erdő*, illetőleg az 1803-ból kimutatható *Élerdő* átalakult formájának tekinthető (EM. 1943:95). Minthogy ugyanott a helyszíni gyűjtés alkalmával a

¹ Ezeknek az adatoknak nagy részét tanítványaimtól, az érsekújvári m. kir. áll. kereskedelmi középiskola növendékeitől gyűjtöttem.

rumén lakosság ajkáról *Iliardău* ~ *Iliardayă* alakot jegyzett le, kézenfekvőnek tartotta azt a magyarázatot, hogy a helynév előtagja a magyarban a rumén alak hatására alakult át. Akkor nekem is elkerülte a figyelmemet az, hogy nem szükséges ilyen külső hatásra keletkezett alakulásra gondolnunk. Bodonkút ugyanis beletartozik az erdélyi *i*-ző nyelvtérületbe és így az előtag eredetileg is *ilő*-nek hangzott; ugyanígy a bizonyító példaként e falu határából kimutatható rumén *Silute* sem a forrásokban és a mai népnyelvben is irodalmi vagy köznyelvi alakjában olvasható *Szél uttya*, hanem az *i*-ző előtaggal ejtett *Szil uttyá*-ból magyarázható. A ma teljesen rumén Diós határában levő egyik hely rumén neve, a *Bilău* is, bár az 1754–1868 között kimutatható történeti adatok mind *Déllő* formájúak, a diósi elpusztult, de alighanem *i*-ző magyarság *Dillő ~ *Dillö helynevéből alakultnak tekinthető. Ugyanez az eset a Magyarnádasról ismert rumén *Silibrazdă* ~ *m. Szélbarázda* helynév esetében is; itt is egy magyar népnyelvi *Szilibarázda alakra kell gondolnunk, hisz a Nádasmentén lévő magyarság népnyelve ma is *i*-ző.

A „vörös ficfa“- és a „vörös almafa“-hoz. A fiatalon elhunyt *Gergely Béla* az EM-ban megjelent első cikkeinek egyikében említi, hogy Bonchidának a környékbeli ruméus nyelvben *răkita roșie*, vörös fűszfa, Désnek pedig *măru roșu*, vörös almafa a neve (EM. 1943:95). Most, hogy a „Szolnok-Doboka magyarsága“ című munkába Dés történetének vázlatos megírásával foglalkozom, a városnak a megszállás idején írt, helyesebben jórészt magyar forrásokból átírt monografiájában látom, hogy Dészt a környékbeli román nép a szerző szerint is *Mărul roșu*-nak nevezi, ellenben szerinte a *Răchita albă* név Szamosújvárnak a neve.¹

Mylsid. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában lévő gr. Bánffy-levéltárból Varju Elemér² egy 1325-ből való egvezséglevelet közölt. E szerint az erdélyi káptalan előtt Apa fia Jakab és ennek Jakab nevű fia Dénes fiát Tamást a rajta elkövetett károkért, különösképpen Idecs vára elhamvasztásáért *Mylsid* nevű halommal és Symisne (ma: Semesnye Szolnok-Doboka megyében) birtokkal kárpótolja (BánffyOkl. I, 51–2). Az oklevélben a kárpótlásként adott egyik birtok neve többek között „*monticuli Mylsid nominati*“, majd „*dicti monticuli Mylsid*“ szövegösszefüggésben fordul elő. — Ez oklevélben előforduló helynév olvasata csak *Milsid* lehet; így aztán összetett helynévnek értelmezhetjük. Első tagja a mai *mély* szó *i*-ző *mily*, esetleg *mil* ~ *mil* alakja. Ez így írva, többször előfordul a középkori oklevelekben. Pl. 1240 körül: Aquam *Myler*. 1257: aquam que dicitur *Myler*, 1266: in loco qui vocatur iuxta ydioma terre *Mylertu*. 1400: ...meatus aque *Myler nominatus* (OklSz.). A helynév második tagjában meg a kihalt *séd*, 'folyóvíz' köznévnél ugyancsak *i*-ző *sid* ~ *sid* alakját látom. Érdekes, hogy a köznévi ilyen *i*-ző változatát először ugyancsak a Bánffy-levéltár egyik 1378-ban átírt, de 1228-ból való határjáró okleveléből lehet kimutatni. A kolozsmegyei Széplak határának helynevei között szerepel az *Oszójó sid* („*rivulum qui vocatur Osoio syd*“) helynév (vö. BánffyOkl. I, 4). E helynév értelmezésével kapcsolatban már régebben kimutattam, hogy az utótag *sid*-nek olvasandó. Ez olvasat és értelmezés helyességére nézve idézhető néhány helynév, mint amilyen pl. 1254-ből a *Sid fy*, 1294/1367-ből a „*Ryuum qui vocatur Syd*“, 1328-ból a „...riuum Kiralsidi dictum“, 1334-ből a „riuolo

¹ „Poporul îi (t. i. Désnek) zice și: *Mărul roșu*, Gherlei: *Răchita albă*“ (Mânzat George: *Monografia orașului Dej*. Beszterce, 1926. 18).

² A kiadó közelebbről nem jelzi, de az itt lévő két Bánffy-levéltár, a nemzetiségi és a rokonsági közül alighanem az előbbiről van szó.

Meelsyd nominato“ adatban olvashatón kívül a szilágymegyei Nyirsid neve, mely a ‚mocsár‘ jelentésben már elavult nyir köznévi és a séd > sid > sid ‚folyóvíz‘ szó összetétele (vö. MNY. XXXV, 51—2). Természetesen a Milsid név csak jelölésköri kiterjedéssel lehetett a XIV. században is egy halom neve. Ez a jelenség azonban egyáltalában nem szokatlan a helynévalakulások történetében.

A kérdésben forgó Mylsid tehát szerintem csak Mil(y)sidnek olvasható és ‚Mély patak‘-nak értelmezendő. Ugyanúgy tehát mint a Dés 1261-i határjárásában előforduló „Quendam fluuium Melsed vocatum“ (ÁrpÚjOkm. VIII, 10) szövegrészben olvasható pataknev, mely egyébként alighanem a mai dési, valóban nagyon mély medrű Deberke patakának régi magyar neve [l. tölem Dés helynevei. ErdTudFüz. 101. sz. (szerk. György Lajos). 44].

Révally. Az EM. XLVIII(1943), 283—4. l.-ján a *Hegyesel* helynévvel kapcsolatban kimutattam, hogy az alighanem a *hegy(e)* köznévi -s képzős származékának és a kihalt *elve* ~ *elü* ‚valamin túl eső; pars ulterior‘ köznévből való összetételnek csonkult alakja. Nehány példám, gondolom, szinte kétségtelenné tette ezt. Elkerülte azonban akkor a figyelmemet a címszóul itt felírt példa, melyet pedig már felhasználtam „A kalotaszegi helynévanyag vízrajzi szókincsé“-ről írt tanulmányomban (vö. az ETI. 1940—1. évi Évkönyve és kny 26.). Mint emitt kimutattam, a *rév* ‚vadum‘ köznévi több alakváltozatban (*rév* ~ *réh* ~ *ré* ~ *ri* ~ *rö* ~ *rü*) előfordul Kalotaszegen. Egyebek mellett Középlak 1761—62. évi, Sztána 1813-ból ismert helynevei között van *Révhely* helynév. Nagypetri 1754-ből közölt helyneveinek közlésében azonban egy ilyen adatra bukkanunk: „a’ Révellyben a’ Patak mellett“ (KszgHn. 303). Minthogy, sajnos, Nagypetri határából nem ismerünk 1754 előttről való helynévi adatokat, és az ezutánról felsorolt, igaz, kissé szegényes történeti, meg az elég bőséges jelenkori adatok között sem találunk újra reá, mint egészen valószínű származtatás kettő jöhet számításba: 1. A *Révally* (olv. Révej) lehet a *rév*+*hely* köznévi összetétele. Ebben az esetben egészen érthetően a *vh* hangkapcsolatból csak a *v* maradt meg, a *h* mint gyenge torokhang kiesett, illetőleg a kiejtésben gyengén hangozva, nem került bele a forrásba. 2. Valószínűbb azonban, hogy itt is a *rév*+*el(ü)* ~ *elve* köznévi összetételéről van szó. Ebben az esetben természetesen a *Révally* is beletartoznék az *Erdély*-típusú helynevek csoportjába.

Szta